

<https://doi.org/10.31108/2.2022.1.25.4>

УДК 159.9:330:614.8

Олена Винославська

Марія Кононець

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМЦЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ

Винославська Олена, Кононець Марія. Психологічна безпека підприємця в умовах пандемічних обмежень.

Вступ. Підприємницька діяльність є одним з основних джерел надходжень у державний бюджет. Відповідно, забезпечення безпеки підприємця, зокрема психологічної, має важливе значення. На жаль, в умовах пандемічних обмежень велика кількість підприємців була змушена закрити свій бізнес або суттєво скоротити обсяги діяльності своїх підприємств, що негативно вплинуло на їхню психологічну безпеку. Отже, визначення основних загроз психологічній безпеці підприємця та можливих напрямів захисту від них є актуальним завданням економічної психології.

Мета. Визначити основні загрози психологічній безпеці підприємця в умовах пандемічних обмежень і можливі напрями захисту від них.

Результати. Актуальність дослідження підкріплюється переліком сучасних публікацій з проблеми негативного впливу пандемії covid-19 на психологічну безпеку особистості, зокрема на суб'єктів підприємницької діяльності. У статті проаналізовано зміст поняття «психологічна безпека підприємця», розкрито загрози психологічній безпеці суб'єктів підприємницької діяльності, визначено основні напрями, за якими має здійснюватися забезпечення психологічної безпеки підприємців в умовах пандемічних обмежень. Автори розглядають поняття «психологічна безпека підприємця» як стан психологічної захищеності суб'єкта підприємницької діяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, які мають негативні наслідки на всіх стадіях функціонування підприємства, а також як стан, що дозволяє генерувати та імплементувати нові ідеї та підвищувати продуктивність діяльності.

Висновки. Подана у статті інформація може бути корисною при дослідженні наслідків впливу пандемічних обмежень на психологічне благополуччя підприємця.

Ключові слова: психологічна безпека, психологічна безпека підприємця, загрози психологічній безпеці підприємця, людський фактор.

Vynoslavska, Olena, Kononets, Maria. Entrepreneur's psychological safety under pandemic restrictions.

Introduction. Entrepreneurial activity is one of the main sources of revenues to the state budget. Accordingly, ensuring entrepreneurs' safety, in particular, psychological safety, is very important. Unfortunately, in the context of pandemic restrictions, many entrepreneurs were forced to close their businesses or significantly reduce their activities, which negatively affected their psychological safety. Therefore, the definition of the main threats to the psychological security of an entrepreneur and possible ways of protection against them is an urgent task of economic psychology.

Aim. To determine the main threats to the entrepreneur's psychological security under pandemic restrictions and possible ways to protect against them.

Results. The relevance of the study is confirmed by the list of modern publications on the problem of the negative impact of the COVID-19 pandemic on the psychological safety of the individual, in particular, business entities. The article analyzes the content of the concept of "entrepreneur's psychological security", identifies threats to the psychological security of business entities, determines the main directions in which the psychological security of entrepreneurs should be ensured under pandemic restrictions. The authors consider the concept of «entrepreneur's psychological security» as a state of psychological security of an economic entity from internal and external threats that have negative consequences at all stages of the enterprise's functioning, and as well as a state that allows generating and implementing new ideas and increasing productivity.

Conclusions. The information presented in the article may be useful in studying the effects of pandemic restrictions on entrepreneur's' psychological well-being.

Keywords: psychological safety, entrepreneur's psychological safety, threats to entrepreneur's psychological safety, human factor.

Вступ. Підприємницька діяльність є одним з основних джерел надходжень у державний бюджет і, відповідно, забезпечення її безпеки, зокрема психологічної, має важливе значення. Особливо ця проблема загострилася в умовах пандемічних обмежень, оскільки саме через профілактичні заходи щодо запобігання поширенню коронавірусу covid-19 багато підприємців зазнали збитків і стикнулися з безпрецедентними проблемами, у тому числі психологічними. На жаль, велика кількість підприємців були змушені закрити свій бізнес або суттєво скоротити обсяги діяльності своїх підприємств. Лише восени 2021 року ситуація почала потроху покращуватися завдяки масовій вакцинації населення, оскільки особи, які отримали щеплення від коронавірусу, набули змоги користуватися послугами, які пропонують підприємці, що позитивно вплинуло на економічні показники підприємств, які знизилися через обмеження під час пандемії. Зазначимо, що наразі певного утиску зазнають особи, які з певних причин не зробили профілактичне щеплення; а через неможливість відвідувати заклади харчування, спортивні клуби, торгові центри, розважальні заклади та інші місця масового перебування людей вони не можуть споживати багато видів послуг, що пропонуються суб'єктами підприємницької діяльності.

За таких умов багато підприємців, що втратили частину потенційних клієнтів, стикаються не лише з фінансовими, але й з психологічними проблемами – в них часто спостерігається дистрес, фрустрація, кризові стани через втрату можливості ефективно здійснювати підприємницьку діяльність і отримувати прибуток. До зазначеного додаються й моральні проблеми, оскільки через скорочення обсягів діяльності підприємці змушені скорочувати штат найманих працівників. Отже, в умовах пандемічних обмежень та постковідних трансформацій визначення напрямів забезпечення психологічної безпеки підприємців є вельми актуальним.

Наразі існує багато робіт, у яких вчені різних психологічних спеціальностей презентують результати дослідження проблем, пов'язаних з загрозами психологічній безпеці особистості й підприємців, зокрема в умовах пандемічних обмежень та постковідних трансформацій. Це роботи психологів (Винославська & Кононець, 2021; Максименко, Карамушка & Креденцер, 2020; Слюсаревський, 2020; Pfefferbaum & North, 2020; Bavel, Baicker, Boggio et al., 2020), психіатрів (Ahorsu, Lin, Imani et al., 2020; Yao, Chen & Xu, 2020; Ghebreyesus, 2020; Holmes, O'Connor, Perry et al., 2020), суїцидологів (Gunnell, Appleby, Arensman et al., 2020), а також економістів (Кулицький С., 2020; Маслій & Котелевець, 2021; Ratten, 2021) й інших дослідників. У цій статті увага авторів концентрується на визначенні напрямів забезпечення психологічної безпеки підприємця.

Мета дослідження. Визначити основні загрози психологічній безпеці підприємця в умовах пандемічних обмежень і можливі напрями захисту від них.

Завдання дослідження:

1. Розкрити зміст поняття «психологічна безпека підприємця».
2. Проаналізувати основні загрози психологічній безпеці підприємців в умовах пандемічних обмежень.
3. Визначити можливі напрями захисту психологічної безпеки підприємців в процесі здійснення ними підприємницької діяльності в умовах пандемічних обмежень та постковідних трансформацій.

Результати дослідження та їх обговорення.

Не зважаючи на вжиті державою заходи для підтримки українського бізнесу, відбулося падіння економічних показників. За цих обставин найбільше постраждали сфери бізнесу, на діяльність яких накладаються безпосередні обмеження у зв'язку з введенням карантинних заходів: розважально-культурні заклади; готельно-ресторанний бізнес; туристичні послуги; сфера надання косметологічних послуг. Також у зоні ризику опинились: пасажирські перевезення, страхування, будівництво, недержавні заклади освіти тощо. Водночас не зазнає суттєвих збитків торгівля продуктами харчування, медикаментами, засобами гігієни, інтернет-торгівля та доставка товарів до споживачів (Хроніки кризи бізнесу, 2020).

Загалом, український ринок праці зазнав негативного впливу пандемії covid-19 одразу у кількох сегментах. По-перше, на розвиток ситуації на українському ринку праці вплинули зміни в тому сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на внутрішній ринок України. По-друге, зміни у тому сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на зовнішній ринок. По-третє, на розвиток ситуації на українському ринку праці впливають зміни, що зумовлені безпосередньою міграцією робочої сили з України за кордон (Кулицький, 2020).

Вплив пандемії covid-19 на світову та українську економіку призвів до ряду змін на вітчизняному ринку праці: фактичного скорочення зайнятості в Україні; зростання кількості безробітних в Україні; зменшення кількості українців, що працюють за кордоном (трудовах мігрантів); зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців (Кулицький, 2020).

До того ж дослідження показали, що страх, пов'язаний з поширенням covid-19, асоціюється з депресією, тривогою через можливе інфікування. Крім того, ще одним шкідливим наслідком страху, пов'язаним з пандемією, є стигматизація та дискримінація тих, хто вже є інфікованим або має симптоми covid-19 (Ahorsu, Lin, Imani et al., 2020).

За таких умов підприємці відчують себе у небезпеці, а це, у свою чергу, гальмує генерацію ними нових ідей, бажання пробувати нові види діяльності, випускати нові види продукції або надавати нові види послуг. Як відомо, в умовах, коли людина не обмежує вищезазначені види самореалізації, вони стають джерелом її енергії і мотивують її до діяльності.

Зазначимо, що пристосування до нового життя в умовах пандемії, а саме до соціального дистанціювання, може відрізнятись залежно від вікових груп, статі та інших змінних, що оточують людей (Ahorsu, Lin, Imani et al., 2020).

В цілому, стрес, пов'язаний з профілактичними обмеженнями, потенційно може посилити попередні психічні розлади або спричинити їх симптоматику (Yao, Chen & Xu, 2020; Pfefferbaum & North, 2020). Ці наслідки безпосередньо виникають через обмежувальні стратегії та зниження соціальної мобільності (Bavel, Baicker, Boggio et al., 2020). Ще одним тривожним станом, який може виникати, є посттравматичний стресовий розлад. За таких умов особливої підтримки потребують люди з суїцидальними тенденціями або попередніми психічними захворюваннями (Gunnell, Appleby, Arensman et al., 2020). Натомість покращення психологічного самопочуття може не лише позитивно впливати на професійну діяльність підприємця, але й сприяти підвищенню його імунітету (Ghebreyesus, 2020).

Також суттєвою загрозою, пов'язаною з пандемічними обмеженнями, стало те, що через фізичне дистанціювання багато планових зустрічей було скасовано, а системи підтримки психічного здоров'я були призупинені, хоч у багатьох країнах й почала розвиватися система дистанційної допомоги (Слюсаревський, 2020; Holmes, O'Connor, Perry et al., 2020).

На думку фахівців, через пандемію covid-19 особливо вразливим став малий бізнес, у тому числі сімейний. У дослідженні Ванесси Раттен показано, що творчість й інновації можуть пом'якшити вплив пандемічних обмежень і постковідних трансформацій на малий бізнес, проте особливо важливим, зокрема для сімейного бізнесу, є його безперервність, оскільки саме вона сприяє підвищенню стійкості підприємця у складному бізнес-середовищі (Ratten, 2021).

Психологічна безпека – це почуття, що виникає у людей, коли вони можуть повністю присвятити себе роботі, висловлюватись та генерувати ідеї, які є надзвичайно важливими для їхньої продуктивності (Stressed about returning to work..., 2021).

Безпека підприємницької діяльності – це стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності на всіх стадіях його функціонування від зовнішніх і внутрішніх загроз, які мають негативні, насамперед економічні, а також організаційні, правові й інші наслідки (Большаков, 2010).

Психологічна безпека підприємця – це стан психологічної захищеності суб'єкта підприємницької діяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що мають негативні наслідки на

всіх стадіях функціонування підприємства, який дозволяє генерувати та імплементувати нові ідеї та підвищувати продуктивність діяльності.

Система аналізу чинників психологічної безпеки підприємців включає в себе сукупність взаємопов'язаних між собою етапів діяльності, методів, які надають можливість виявити, оцінити і зменшити вплив небезпек і загроз.

Одним із таких чинників є забезпечення безпеки власне підприємства, яке є безперервним процесом.

Також для забезпечення психологічної безпеки підприємця важливо, щоб суб'єкти підприємницької діяльності встановлювали такі взаємини з об'єктами зовнішнього і внутрішнього середовища, які б не призводили до виникнення загроз функціонуванню підприємства, і, як наслідок, до зниження комерційного успіху, появи й збільшення матеріальних і фінансових втрат.

Сьогодні переважна більшість суб'єктів підприємницької діяльності чітко усвідомлюють необхідність профілактичних заходів для збереження безпеки свого підприємства. Але водночас далеко не всі приділяють належну увагу збереженню психологічної безпеки і не проводять роботу у напрямку психологічного впливу на персонал з метою запобігання втрат від витоку інформації, деструктивних конфліктів, крадіжок матеріальних цінностей тощо.

Спираючись на досвід західних країн, багато підприємств розробляють певні стандартизовані технології, які стосуються й питань безпеки, зокрема психологічної. Зазначимо, що стандартизація здійснює негативний психологічний вплив на працівників підприємства. Виявлено, що у більшості співробітників поступово починає переважати стереотипне мислення замість творчого. При цьому процес критичного осмислення інформації часто взагалі відсутній. За таких умов навіть фахівцеві з високою кваліфікацією стає все важче використовувати свої потенційні інтелектуальні, вольові та інші можливості. Загальний рівень безпеки підприємства знижується у два рази кожні три роки. Природно, що така негативна тенденція виникає, насамперед, у тих підприємців, які або не займаються розвитком системи безпеки в умовах підвищення капіталізації власного бізнесу, або намагаються раз і назавжди стандартизувати власну безпеку. Показано, що зниження рівня психологічної безпеки призводить до погіршення показників стану морально-психологічного клімату і почуття незахищеності підприємців, працівників їхніх підприємств і клієнтів. Відповідно, це часто призводить до неминучих втрат (Комаров, 2018).

Отже, підприємці мають усвідомлювати, що працівники підприємства відіграють важливу роль в реалізації безпеки й профілактиці можливих загроз. Тому при побудові системи запобігання психологічним загрозам підприємцю слід обов'язково зважати на *людський фактор*, або психологію економічної поведінки виробників, споживачів, управлінців, яка розглядається як фактор, що суттєво впливає на економічні процеси і відносини. І тому першим кроком до забезпечення психологічної безпеки підприємця в умовах пандемії та постковідних трансформацій має стати усвідомлення з їхнього боку важливості цієї підсистеми безпеки.

У зазначених умовах підприємство в цілому і персонал підприємства постійно перебувають у стресовому стані, оскільки вони не відчувають достатній рівень безпеки. За цих обставин більшість підприємців переважно зосереджуються на зовнішніх загрозах, а контроль внутрішніх загроз часто залишається без належної уваги, що зумовлює:

- виникнення порушень у забезпеченні безпеки на підприємстві;
- збільшення всіх видів ризиків у технологічному процесі підприємства;
- зростання розкрадань (зокрема з участю персоналу);
- виток передових рішень, технологій, інформації;
- плинність кадрів;
- зниження лояльності постачальників і споживачів.

Відповідно, управління людськими ресурсами – мінімізація ризиків, пов'язаних з людським фактором, і максимізація результату від участі персоналу в бізнесі – є одним з

основних завдань підприємця, особливо в умовах пандемічних обмежень і постковідних трансформацій. Дослідження підприємницької діяльності показало, що навіть за наявності в організації спеціально підготовлених співробітників служби безпеки і сучасних технічних засобів неможливо отримати бажані результати, доки не будуть усвідомлені важливість і необхідність цих заходів безпеки підприємства (Мамаєва Л. Н., 2015).

Забезпечення психологічної безпеки підприємця, його захист від внутрішніх та зовнішніх загроз має здійснюватися за такими основними напрямками:

1. Доводити до співробітників чіткі вимоги до їх посадових обов'язків, що є юридично правильним і ефективним інструментом управління. Для запобігання внутрішнім загрозам психологічного характеру вимоги мають бути чітко прописані й викладені у посадових інструкціях, трудових договорах із співробітниками, внутрішніх наказах керівництва тощо. Необхідним є чітке інформування персоналу щодо його прав й обов'язків, яке бажано проводити під час інструктажу або ознайомлення. Водночас важливо отримувати зворотний зв'язок від співробітників, для впевненості керівництва, що всі вимоги чітко усвідомлені підлеглими. Всі бізнес-процеси, з метою полегшення адаптації нових співробітників, мають бути детально прописані. До того ж важливо мати інформацію про психологічні особливості кожного співробітника. Таку інформацію доцільно отримувати при співбесіді з психологом й тестуванні при прийомі співробітника на роботу. Звичайно, під час пандемії виникає проблема контролю реалізації діяльності підлеглими, оскільки вони часто змушені працювати дистанційно. За таких умов треба звернути підвищену увагу на формулювання завдань, а також зазначити чіткі терміни їх виконання. Можливість використання сучасних засобів комунікації (zoom, telegram тощо) дозволяє швидко обмінюватися ідеями та інформацією, реагувати на робочі ситуації, а також спілкуватися (зокрема з корпоративним психологом) з мінімальним ступенем опосередкування.

2. Запобігати розголошенню співробітниками комерційної таємниці та іншої важливої інформації. Для цього необхідно проводити чіткий інструктаж щодо інформації, яка має залишатися конфіденційною, з метою чіткого усвідомлення співробітниками підприємства. Щодо навмисного розголошення комерційної таємниці та іншої важливої інформації, то тут не варто розраховувати тільки на психологічні превентивні заходи. По-перше, доцільно укласти угоду із співробітниками про нерозголошення таємниці, в якій будуть чітко прописані санкції у разі її порушення. По-друге, такі випадки мають пильно відстежуватися службою безпеки підприємства. Важливо, щоб на стадії прийому на роботу кожен співробітник проходив спеціальні психологічні тести, результати яких допоможуть ідентифікувати потенційних порушників. Також доцільно час від часу проводити повторне тестування та спеціальні бесіди між співробітниками й представниками психологічної служби.

3. Підтримувати оптимальний рівень заробітних плат співробітників та, за можливості, використовувати фінансове заохочення співробітників, що сприятиме усвідомленню ними цінності свого місця в організації і своєї роботи, а також запобігання недоброчесних дій з їхнього боку. Звичайно, в умовах карантинних обмежень підприємці часто змушені скорочувати обсяг виплат заробітних плат, але якщо інформація про таке скорочення має об'єктивну аргументацію й робиться наголос, що це тимчасове явище, персонал організації переважно адекватно сприймає такий стан речей.

4. Підтримувати сприятливий психологічний клімат на підприємстві. А саме: створити такі умови, щоб співробітники були задоволені роботою, щоб панувала групова сумісність і згуртованість, до того ж важливо використовувати оптимальний стиль керівництва. Наприклад, монотонність діяльності, її висока відповідальність, наявність ризику для здоров'я і життя співробітника, стресогенний характер діяльності, емоційна напруженість негативно впливають на психологічну безпеку.

5. Здійснювати саморегуляцію – вміти здійснювати емоційно-вольову регуляцію психічних станів у відповідних сферах професійної діяльності (зокрема, справлятися зі стресовими ситуаціями, вміти долати фрустрацію, кризові стани тощо).

6. Розвивати комунікативну компетентність, що дозволить уникати непорозумінь та образ у спілкуванні із співробітниками, партнерами й конкурентами. А саме: підприємцю необхідно володіти складними комунікативними навичками і вміннями, знати етикет, зокрема в сфері спілкування, особливості культурних норм і обмежень в спілкуванні, зважати на звичаї і традиції, дотримуватися правил пристойності, орієнтуватися в комунікативних засобах, властивих національному, становому менталітету і професійним особливостям й вимогам. Все вищезазначене має бути прикладом комунікації для співробітників, оскільки правильне налагодження комунікативних процесів з боку підприємця матиме дифузний характер і вплине на комунікацію персоналу. До того ж бажано проводити психологічні тренінги, присвячені розвитку комунікативної компетентності для персоналу. Знов таки, це можливо реалізувати в дистанційному режимі завдяки сучасним технологіям.

7. Розвивати конфліктологічну компетентність: ідентифікувати й вирішувати внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти. Розбіжності в колективі можуть виникати з різних причин. Найбільш часто розбіжності між керівниками виникають через боротьбу за керівну посаду, при розподілі доходів фірми, за психологічної несумісності окремих співробітників. Тому підприємцю необхідно прораховувати кар'єрне просування своїх співробітників на кілька років вперед, оскільки претенденти на певну посаду, зазвичай, ведуть між собою конкурентну боротьбу за її отримання, що спричиняє серйозне ускладнення відносин між ними й призводить до деструктивних конфліктів. При досягненні одним із них своєї мети інші відчують образу і з лояльних співробітників підприємства можуть стати його ворогами. Важливо пам'ятати, що загалом конфліктні ситуації в колективі створюють психічно неврівноважені, амбітні, заздрісні, конфліктні, жадібні і нечесні люди, яким притаманно перебільшувати свої можливості. Тому необхідно за допомогою спеціальних тренінгів навчати співробітників запобігати деструктивним конфліктам і правильно вирішувати конструктивні конфлікти.

8. Шукати нові можливості для ведення бізнесу. Необхідно проаналізувати: які можливості з'явилися на ринку товарів чи послуг, й що необхідно зробити у напрямку модернізації підприємства, які ідеї треба імплементувати в роботу підприємства задля того щоб його діяльність була успішно реалізована. Також потрібно проаналізувати, який вид діяльності підприємства неможливо успішно здійснювати під час обмежень, пов'язаних із пандемією, й, принаймні тимчасово, відмовитися від нього.

9. Заохочувати прояви творчого потенціалу співробітників. Важливо, щоб кожний співробітник мав можливість, без остраху, висловлювати свою думку щодо покращення і модернізації діяльності підприємства. Наприклад, на деяких підприємствах запроваджено такий формат збору думок співробітників, за якого кожен бажаючий може письмово висловити свої побажання стосовно роботи підприємства або запропонувати певні нововведення і передати їх на розгляд керівництву. Це дасть змогу відшукати й реалізувати нові форми діяльності підприємства, що, у свою чергу, дозволить йому зайняти нові сегменти ринку і види діяльності й приведе до досягнення успіху, навіть у складні часи пандемії.

10. Підтримувати оптимум мотивації співробітників. Для цього має бути розроблена система мотивації співробітників (усвідомлення перспектив кар'єрного росту, фінансова мотивація тощо). Доцільно проводити спеціальні психологічні тренінги для співробітників з метою набуття ними знань й компетентностей для підтримки оптимуму мотивації.

Стосовно ефективності психологічних консультацій і терапії через Інтернет, наприклад когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), то вона виявилась не менш ефективною, ніж терапія вічна-віч, при тривожних розладах здоров'я, й водночас це сприяло уникненню зараження covid-19 (Axelsson, Andersson, Ljótsson et al., 2020).

11. Використовувати інформаційні технології з урахуванням їхнього впливу на психологічну та інформаційну безпеку колективу підприємства та особи. Для досягнення психологічної безпеки можна здійснювати організацію командних тренінгів онлайн, одночасно залучаючи онлайн ресурси та комунікацію між колективами. Саме тому доцільною є

перекваліфікація працівників і саморозвиток щодо впровадження новітніх інформаційних ресурсів, технологій і засобів досягнення психологічної безпеки (Столяренко, Огірко & Гобела, 2021).

Задля запобігання зовнішнім загрозам психологічного характеру підприємцям необхідно:

- стежити, щоб всі умови у контрактах з діловими партнерами були чітко прописані. Це допоможе уникнути та протистояти шахрайським й недоброчесним діям з боку партнерів;
- мати чітке уявлення про рівень професіоналізму партнерів;
- мати чітке уявлення про психологічні особливості партнерів;
- пильно стежити за діями конкурентів.

Проте, навіть найкраща система запобіжних заходів не може передбачити, а тим більше подолати нестандартні загрози, які раптово виникають і можуть завдати значної шкоди як підприємству, так і психологічній безпеці підприємця. Наприклад, це стосується загроз шахрайського характеру, для протидії яким необхідно застосовувати специфічний механізм. Так, американські фахівці в галузі виявлення, розслідування і попередження шахрайства пропонують використовувати активну модель реагування при виявленні шахрайства. Відмінною особливістю цієї оригінальної моделі є, по-перше, те, що вона передбачає обов'язкове реагування на кожен випадок шахрайства, і, по-друге, включає профілактичні дії, які підвищують ефективність роботи служби безпеки. Що, як наслідок, сприяє збереженню психологічної безпеки підприємців.

У той же самий час, яку б модель забезпечення безпеки не обрав підприємець, слід враховувати той факт, що організація ефективної системи профілактичних, попереджувальних заходів буде зберігати ресурси підприємця і сприятиме забезпеченню психологічної безпеки не тільки його, але й персоналу підприємства.

Висновки. Пандемія covid-19 ставить перед підприємцями безліч нових проблем і викликів. Заходи щодо стримування передачі захворювань, включаючи карантин, соціальну ізоляцію та соціальне дистанціювання, часто негативно впливають на реалізацію підприємцем його професійної діяльності. Зокрема, це призводить до переживання як самим підприємцем, так і працівниками його підприємства дистресу, фрустрації й кризових станів, і навіть може сприяти виникненню психічних розладів. Відповідно, основними завданнями управління людськими ресурсами в умовах пандемічних обмежень виступають мінімізація ризиків, пов'язаних з людським фактором, і максимізація результату від участі персоналу в бізнесі.

Для ефективного функціонування системи психологічної безпеки підприємця та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз необхідно виокремити ті психологічні напрями, які варто взяти під особливий контроль як безпосередньо підприємцем, так і працівниками підприємства. Особливу увагу слід приділяти запобігання згубних емоційних наслідків пандемії, а також наданню необхідної допомоги, зокрема психологічної.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у дослідженні викликів та загроз психологічному благополуччю підприємців.

Література

1. Большаков, А.В. (2010). Философский взгляд на безопасность предпринимательской деятельности в Украине. *Ефективна економіка*, 9, 1–7. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_5
2. Винославська, О., Кононець, М. (2021). Економічна безпека особистості в умовах пандемії COVID-19. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 1(22), 33–44. <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.4>
3. Комаров, В. (2018). Психологическая безопасность и опасная для безопасности психология предпринимателя. <http://www.shop-academy.com/articles/retail-security/psychological-security.html>.
4. Кулицький, С. (2020.) Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19 : стан та оцінка перспектив розвитку. *Україна : події, факти, коментарі*, 12, 43–57. <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf>
5. Максименко, С.Д., Карамушка, Л.М. & Креденцер, О.В. (2020). Психологія здоров'я персоналу організацій в умовах пандемії COVID-19 : предмет та актуальні напрямки дослідження. *Психологічне здоров'я персоналу організацій в умовах пандемії COVID-19 : проблеми та технології забезпечення*: м-ли XIV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. з організаційної та економічної психології. Київ – Біла Церква, 11–13.
6. Мамаева, Л.Н. (2015). Безопасность предприятия : экономический аспект. *Информационная безопасность регионов*, 4(25), 65–67. <https://cyberleninka.ru/article/n/bezopasnost-predpriyatiya-ekonomicheskiiy-aspekt>

7. Маслій, О.А., & Котелевський, М.М. (2021). Загрози фінансовій безпеці бізнесу в умовах пандемії. *Економічна безпека : держава, регіон, підприємство* : м-ли VI Всеукр. наук-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю. Полтава: НУТУ, 67–69.
8. Слюсаревський, М.М. (2020). Дистанційне зондування суспільної свідомості як передумова адекватної відповіді психологічного співтовариства на виклики пандемії COVID-19. *Досвід переживання пандемії COVID-19 : дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка* : матеріали онлайн-семінарів. Київ: ІСПП НАПН України, 65–70.
9. Столяренко, О.О., Огірко, О.І., Гобела, В.В. (2021). Вплив інформаційних технологій та ресурсів на психологічну безпеку в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*, 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-61>
10. Хроники кризи бізнесу : кого в Україні більше всего накроет штормом коронавируса (2020, 19 марта). *Экономическая правда*. <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/03/19/658296/>
11. Ahorsu, D.K., Lin, C.-Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M.D., & Pakpour, A.H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *Int. J. Ment. Health Addict*, 1–9.
12. Axelsson, E., Andersson, E., Ljótsson, B., Björkander, D., Hedman-Lagerlöf, M., & Hedman-Lagerlöf, E. (2020). Effect of internet vs face-to-face cognitive behavior therapy for health anxiety: a randomized noninferiority Clinical Trial. *JAMA Psychiatry*, 77, 915–924. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2020.0940
13. Bavel, J.J.V., Baicker, K., Boggio, P.S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., et al. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nat. Hum. Behav*, 4, 460–471. doi: 10.1038/s41562-020-0884-z
14. Ghebreyesus, A.T. (2020). Addressing mental health needs: an integral part of COVID-19 response. *World Psychiatry* 19, 129–130. doi: 10.1002/wps.20768
15. Gunnell, D., Appleby, L., Arensman, E., Hawton, K., John, A., Kapur, N., et al. (2020). Suicide risk and prevention during the COVID-19 pandemic. *Lancet Psychiatry*, 7, 468–471. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30171-1
16. Holmes, E.A., O'Connor, R.C., Perry, V.H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., et al. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *Lancet Psychiatry*, 7, 547–560. doi:10.1016/S2215-0366(20)30168-1
17. Pfefferbaum, B., & North, C.S. (2020). Mental health and the Covid-19 Pandemic. *N. Engl. J. Med.*, 383, 510–512. doi: 10.1056/NEJMp2008017
18. Ratten, Vanessa (2021, May 10). COVID-19 and Entrepreneurship Challenges and Opportunities for Small Business, *Published by Routledge*, 136 Pages. ISBN 9780367710873
19. Stressed about returning to work? Here's what your boss can do for you (2021). <https://newsroom.unsw.edu.au/news/business-law/stressed-about-returning-work-heres-what-your-boss-can-do-you>
20. Yao, H., Chen, J.-H., & Xu, Y.-F. (2020, April 01). Patients with mental health disorders in the COVID-19 epidemic. *Lancet Psychiatry*, 7(4), e21. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30090-0

References

1. Bolshakov, A.V. (2010). Fylosofskiy vzglyad na bezopasnost predprinyatelskoi deyatel'nosti v Ukraine [Philosophical view on the safety of business in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 9, 1–7. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_5 [in Ukrainian]
2. Vynoslavskaya, O., & Kononets, M. (2021). Ekonomichna bezpeka osobystosti v umovakh pandemii COVID-19 [Economic security of the individual in the context of the COVID-19 pandemic]. *Organizatsiina psykholohia. Ekonomichna psykholohia*, 1(22), 33–44. <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.4> [in Ukrainian]
3. Komarov, V. (2018). Psikhologicheskaya bezopasnost i opasnaya dlya bezopasnosti psikhologia predprinimatel'ya [Psychological security and insecure psychology of the entrepreneur]. <http://www.shop-academy.com/articles/retail-security/psychological-security.html>. [in Russian]
4. Kulytskyi, S. (2020.) Ukrain'skyi rynek pratsi pid vplyvom pandemii COVID-19: stan ta otsinka perspektiv rozvytku [Ukrainian labor market under the COVID-19 pandemic: status and development prospects]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, 12, 43–57. <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf> [in Ukrainian]
5. Maksymenko, S.D., Karamushka, L.M., & Kredentser, O.V. (2020). Psykholohia zdorovya personalu organizatsii v umovakh pandemii COVID-19: predmet ta aktualni napryamky doslidzhennya [Psychology of staff health in the COVID-19 pandemic: subject and current research areas]. *Psykholohichne zdorovya personalu organizatsii v umovakh pandemii COVID-19: problemy ta tekhnologii zabezpechennya*: m-ly KhIV Mizhnar. nauk.-prakt. onlain-konf. z organizatsiinoi ta ekonomichnoi psykholohii. Kyiv – Bila Tserkva, 11–13. [in Ukrainian]
6. Mamaeva, L.N. (2015). Bezopasnost predpriatia: ekonomicheskii aspekt [Enterprise security: economic aspect]. *Informatsionnaya bezopasnost regionov*, 4(25), 65–67. <https://cyberleninka.ru/article/n/bezopasnost-predpriyatiya-ekonomicheskii-aspekt> [in Russian]
7. Maslii, O.A., & Kotelevets, M.M. (2021). Zagrozy finansovii bezpetsi biznesu v umovakh pandemii [Threats to the financial security of business in a pandemic]. *Ekonomichna bezpeka: derzhava, region, pidpryyemstvo*: m-ly VI vseukr. nauk-prakt. internet-konf. z mizhnar. uchastyu. Poltava: NUTU, 67–69. [in Ukrainian]
8. Slyusarevskiy, M.M. (2020). Dystantsiine zonduvannya suspilnoi svidomosti yak peredumova adekvatnoi vidpovidi psykholohichnogo spivtovarystva na vyklyky pandemii COVID-19 [Remote assessment of public consciousness as a prerequisite for the psychological community's adequate response to the challenges of the COVID-19 pandemic]. *Dosvid perezhyvannya pandemii COVID-19: dystantsiina psykholohichni doslidzhennya, dystantsiina psykholohichna pidtrymka*: materialy onlain-seminariv. ISPP NAPN Ukrainy, 65–70. [in Ukrainian]

9. Stolyarenko, O.O., Ogirko, O.I., & Gobela, V.V. (2021). Vplyv informatsiinykh tekhnologii ta resursiv na psykholoichnu bezpeku v umovakh pandemii [The impact of information technology and resources on psychological security in a pandemic]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-61> [in Ukrainian]
10. Khroniki krizisa biznesa: kogo v Ukraine bolshe vsego nakroet shtormom koronavirusa (March 19, 2020). [Chronicles of the business crisis: who in Ukraine will be most covered by the storm of the coronavirus]. *Ekonomicheskaya pravda*. <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/03/19/658296/> <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-61> [in Russian]
11. Ahorsu, D.K., Lin, C.-Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M.D., & Pakpour, A.H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *Int. J. Ment. Health Addict*, 1–9.
12. Axelsson, E., Andersson, E., Ljótsson, B., Björkander, D., Hedman-Lagerlöf, M., & Hedman-Lagerlöf, E. (2020). Effect of internet vs face-to-face cognitive behavior therapy for health anxiety: a randomized noninferiority Clinical Trial. *JAMA Psychiatry*, 77, 915–924. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2020.0940
13. Bavel, J.J.V., Baicker, K., Boggio, P.S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., et al. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nat. Hum. Behav.*, 4, 460–471. doi: 10.1038/s41562-020-0884-z
14. Ghebreyesus, A.T. (2020). Addressing mental health needs: an integral part of COVID-19 response. *World Psychiatry* 19, 129–130. doi: 10.1002/wps.20768
15. Gunnell, D., Appleby, L., Arensman, E., Hawton, K., John, A., Kapur, N., et al. (2020). Suicide risk and prevention during the COVID-19 pandemic. *Lancet Psychiatry*, 7, 468–471. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30171-1
16. Holmes, E.A., O'Connor, R.C., Perry, V.H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., et al. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *Lancet Psychiatry*, 7, 547–560. doi:10.1016/S2215-0366(20)30168-1
17. Pfefferbaum, B., & North, C.S. (2020). Mental health and the Covid-19 Pandemic. *N. Engl. J. Med.*, 383, 510–512. doi: 10.1056/NEJMp2008017
18. Ratten, Vanessa (2021, May 10). COVID-19 and Entrepreneurship Challenges and Opportunities for Small Business, *Published by Routledge*, 136 Pages. ISBN 9780367710873
19. Stressed about returning to work? Here's what your boss can do for you (2021). <https://newsroom.unsw.edu.au/news/business-law/stressed-about-returning-work-heres-what-your-boss-can-do-you>
20. Yao, H., Chen, J.-H., & Xu, Y.-F. (2020, April 01). Patients with mental health disorders in the COVID-19 epidemic. *Lancet Psychiatry*, 7(4), e21. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30090-0

Відомості про авторів

Винославська Олена Василівна, кандидатка психологічних наук, професорка, професорка кафедри психології і педагогіки Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського, Київ, Україна.

Vynoslavka, Olena, PhD, Professor, Professor of Psychology and Pedagogy Department, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine.

E-mail: olenavynoslavka@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0311-376X>

Кононець Марія Олександрівна, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри психології і педагогіки Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського, Київ, Україна.

Kononets, Maria, PhD, Associate Professor, Associate Professor of Psychology and Pedagogy Department, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kononets.maria@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9303-707X>

Отримано 24 січня 2022 р.
Рецензовано 2 лютого 2022 р.
Прийнято 7 лютого 2022 р.